

ІСТОРИЧНИЙ ПОРТРЕТ

УДК 94(450)+929Vidius

<https://doi.org/10.46869/2707-6776-2022-18-9>

Добролюбська Ю.А.

<https://orcid.org/0000-0002-3564-854X>

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ІТАЛІЙСЬКОГО ЛІКАРЯ, АНАТОМА, ХІРУРГА ТА ТЕОРЕТИКА МЕДИЦИНИ ГВІДО ГВІДІ

Ім'я Гвідо Гвіді зустрічається в історії медицини як ім'я автора чудово ілюстрованої книги з хірургії та як один із незліченних анатомічних епонімів. Гвідо Гвіді займався медициною та хірургією у своєму рідному місті Флоренції і набув такої репутації, що у 1542 р. Франциск I, король Франції, запросив його приїхати до Парижа. Король призначив його одним зі своїх особистих лікарів і дозволив йому читати публічні лекції з медицини та хірургії у нещодавно заснованому Колеж де Франс. Гвіді збирався опублікувати хірургічний трактат, заснований на грецькому рукописі Х ст., що зберігається у бібліотеці Лауренціана у Флоренції. Серед примітних особливостей цього рукопису були тридцять повнорозмірних аркушів, що ілюструють коментар Аполлонія Китійського до трактату Гіппократа про вивихи та інші малюнки, що супроводжують копію трактату Галена про перев'язки. Ці ілюстрації представляли справжні традиції Гіппократа в хірургічній практиці, передані через пізніші грецькі канали до Візантії. У Парижі Гвіді жив із Бенвенуто Челліні, який став його другом та багато разів із похвалою відгукувався про нього у своїй автобіографії. У 1544 р. з'явилася книга Гвіді з хірургії. Це чудовий фоліант, витончено надрукований і містить чудові ксилографічні копії, або, швидше, адаптації оригінальних малюнків Х ст. Книга Гвіді «Хірургія» була найкращою ілюстрованою працею з хірургії, яка з'явилася до цього часу. Вона містить переклади шести робіт Гіппократа, однієї роботи Галена і двох робіт Орібасія, а також коментарі Галена та самого Гвіді. Лікування всіх видів переломів та вивихів описано дуже докладно та наочно проілюстровано. Приблизно через три роки після публікації своєї «Хірургії» Гвіді був відкликаний до Італії, щоб стати головним особистим лікарем Козімо Медічі. Він практикував і викладав медицину в Пізі, прийняв священний сан, отримав високі церковні привілеї і у 1557 р. був посвячений у дворянство. Він помер на піку своєї слави 26 травня 1569 р. та був похований у гробниці своїх предків у Флоренції. За кілька років до смерті він був зайнятий написанням всеосяжної праці з медицини. Ця велика праця була завершена та опублікована його племінником у трьох величезних томах між 1596 та 1611 рр. Це дослідження засноване на оригінальних дослідженнях та виправляє багато помилок, які були закріплені у стандартних довідниках того часу.

Ключові слова: історія медицини, історія мистецтва, лікарська справа, теорія медицини, анатомія, хірургія.

Постановка проблеми. Ім'я Гвідо Гвіді зустрічається в історії медицини як ім'я автора чудово ілюстрованої книги з хірургії та як один із незліченних анатомічних епонімів. Однак його життя та творчий шлях майже невідомий та не був об'єктом наукових історичних розвідок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Джерельною базою нашого дослідження стала, перш за все, автобіографія Бенвенуто Челліні, яка містить цікаві та оригінальні факти з історії життя Гвідо Гвіді [1].

Статті Вільяма Брокбанка висвітлюють окремі деталі особистої біографії Гвідо Гвіді, але переважно присвячені історії перекладу та написання «Хірургії», трьом манускриптам, які збереглися до нашого часу [2, 3]. Великий інтерес та користь становить стаття Мирко Грмека, яка не тільки докладно висвітлює паризький період життя флорентійського лікаря, але й містить фрагменти аутентичних джерел [4].

Частково були використані мистецтвознавчі дослідження, присвячені переважно художній політиці Козімо Медичі [5], а також статі, в яких аналізуються взаємовідносини італійських миттів та влади у Флоренції того часу [6, 7].

Метою статті є аналіз життєвого шляху італійського лікаря, анатома, хірурга та теоретика медицини Гвідо Гвіді.

Виклад основного матеріалу дослідження. Гвідо Гвіді народився у Флоренції у 1509 р. Вільям Брокбанк, базуючись на власних пошуках у реєстрах надає дату 10 лютого 1508 р. та додає, що рік у Флоренції починався у березні, тому більш точним буде 1509 рік [2, р. 269]. Батьки Гвідо Гвіді мали шляхетне походження. Його батько Джуліано був лікарем. Його мати, Констанца, була дочкою знаменитого художника Доменіко Гірландайо, учнем якого був Мікеланджело. Гірландайо, як відомо, був одним із видатних флорентійських художників настінного розпису. Його роботи можна побачити в Сікстинській каплиці та в багатьох флорентійських церквах. Він мав чудову силу спостереження, тому Флоренція XV ст. живе у його творчості.

Таким чином, Гвідо Гвіді за народженням був призначений для творчості. Ми майже нічого не знаємо про його виховання та ранні роки життя. Але нам відомо, що він з великим успіхом займався медициною та хірургією у своєму рідному місті та набув солідної репутації у цих мистецтвах. Він був відомим та гідним поваги ученим, добре читав грецькою мовою та писав латиною в ясному й легкому стилі. Коли йому було близько тридцяти років, його друг, бібліофіл кардинал Нікколо Рідольфі, визнаний на той час головним покровителем літератури в Італії, звернув увагу на зібрання медичних трактатів у грецькому рукописі. Вони були складені візантійським лікарем Нікетасом у X ст. Деякі рукописи супроводжувалися малюнками з повчальною метою, зокрема, 30 повнорозмірних аркушів, що ілюструють коментар Аполлонія Китійського до трактату Гіпократата про вивихи, і 63 дрібних малюнків Галена та Сорана Ефеського, розкиданих сторінками трактату. Це малюнки пером та пензлем, що ілюструють різні маніпуляції та апарати, які використовуються для вправлення вивихів та переломів. Кожне із зображень було обрамлено у візантійському стилі в арку хитромудрого дизайну [2, р. 270].

Їхнє походження, ймовірно, сходить до Олександрії на Кіпрі, де Аполлоній написав свої коментарі між 85 та 51 роками до н.е. Цілковито ймовірно, що ілюстрації були зроблені під час або невдовзі після його життя. Ілюстрації Сорана Ефеського та Галена датуються II ст. н.е. Вони, безперечно, були скопійовані з більш ранніх античних зразків і, отже, подають справжні традиції Гіппократа в хірургічній практиці, передані через пізніші грецькі канали до Візантії. Цей рукопис потрапив до рук османів під час пограбування Константинополя. Він був куплений на Криті у 1495 р. і привезений до Флоренції грецьким вченим Іоанном Ласкарісом (бл. 1445-1535 рр.), який виступав посередником між Лоренцо Медічі та султаном Баязидом II. Багато інших цінних манускриптів потрапили до Італії тим самим шляхом. Рукопис Нікетаса потрапив у володіння кардинала, а коли його колекція була згодом придбана Катериною Медічі для Франції, він залишився у Флоренції [2, р. 271].

На пропозицію Рідольфі Гвіді взявся за переклад. Поки він працював над рукописом, у 1542 р. Франциск I, король Франції, запросив його приїхати до Парижа. Молодий, артистичний, високодуховний, схильний потурати собі у всьому, Франциск був талановитою людиною, але нікчемним монархом. Постійно воюючи з частиною Італії, він зазнав низку важких поразок. Але він був щирим та щедрим покровителем мистецтв. Король Франції почав усвідомлювати необхідність підвищення рівня хірургії у своїй країні через жахливу смертність серед своїх солдатів. Війни були майже безперервними, виснаження армії і, що важливіше, всіх продуктивних сил королівства було дуже великим. Тому король вирішив знайти хірурга, який міг би заснувати та вести школу хірургії у Парижі. Він знав кардинала Рідольфі та ще одного друга Гвіді – поета Луїджі Аламанні, і, дізнавшись, що Гвіді незабаром має опублікувати книгу з хірургії, запросив його приїхати до Парижа у 1542 р.

Гвіді взяв із собою рукопис своєї книги. Король гідно оцінив її, призначив його одним зі своїх особистих лікарів і водночас доручив йому читати публічні лекції з медицини та хірургії в нещодавно заснованому Колеж де Франс. Це була велика пошана, яку Гвіді дуже цінував, оскільки спочатку вона була надана лише йому одному. Франциск I обсилав його люб'язностями, додавши до його платні кілька церковних пожалувань, доходи від яких зробили його одним із найбагатших простолюдинів свого часу. Це не означає, що Гвіді тоді став церковним дячем. Король мав звичай використовувати церковні доходи як винагороду за послуги, надані державі. Гвіді ніколи не забував про доброту короля, написавши наприкінці життя такі слова: «Щедрість короля гарантувала, що бідність не завадить мені утримувати не тільки себе, а й тих, чиєї допомоги я потребував для завершення задуманої роботи ... Він наділив мене щедрим пожалуванням, коли поклав на мене, одного зі своїх лікарів, обов'язок викладати медицину публічно в Парижі» [4, р. 290].

Відомо, що керівництво Колеж де Франс спочатку було незадоволене призначенням італійця замість співвітчизника Жака Дюбуа. Але незадоволення

це було короткочасне. Викладання Гвіді швидко залучило до коледжу лікарів та студентів з багатьох країн. Його французькі колеги, аж ніяк не заздрили, першими стали аплодувати його реальним заслугам. Вони не тільки юрмилися навколо нього, а й благали його додати анатомічні демонстрації до курсу публічних лекцій з медицини та хірургії. Вони навіть дозволили своїм студентам відвідувати ці лекції, що ніколи раніше не траплялося і зараховувати їх як час навчання. Гвіді збудував факультет на міцному фундаменті. На той час він латинізував своє ім'я до *Vidus Vidius*, змінивши «*Gui*» на «*V*» за німецьким методом, який змінює Гійома на Вільгельма. Це дозволило Дювалю охарактеризувати тріумфальну роботу Гвіді словами: *Vidius venit, Vidius vidit, Vidius vicit*. Такий тріумф у чужому місті та чужій країні був свідченням широти його особистості та високої майстерності, особливо якщо враховувати, що сталося це з дивовижною швидкістю [4, р. 292].

Зберігся лист Гвіді, написаний його другом Клаудіо Толомеї, датований 2 травня 1542 р., тобто того ж року, коли Гвіді вирушив до Парижа. Привітавши його з прихильним прийомом короля, Толомеї продовжує: «Все, що стосується вашого благополуччя, представляє для мене особливий інтерес не тільки через дружбу, яка існує між нами вже багато років, але значно більшою мірою через вашу особливу чесноту, завдяки якій, навіть якби я був вашим ворогом, я повинен був би відчувати себе зобов'язаним любити вас, так сильно відчуваю в собі силу певного зобов'язання захоплюватися добродіями людьми і шанувати їх. Також мені було приємно почути, що ваші праці про Гіппократа і Галена були прийняті та схвалені як щось похвальне і добре; так що навіть якби ви не створили нічого іншого, це було б чимось винятковим, чимось, чим можна пишатися, тому що ваші дослідження принесли таку велику користь світові. Але не менше, а швидше більше, я тішуся з того, що в наш час існує король такого благородного духу, що він закликає до себе і живить, шанує та підносить літераторів усіх мастей. Воістину, велике щастя уготоване нашому століттю, коли чеснота та література знайдуть собі нішу та притулок, де вони зможуть відпочити у безпеці та спокої» [2, р. 272].

Гвіді мав проводити при дворі три місяці на рік. Решту часу він міг займатися тим, що йому подобалося, і використовував його з розумом для розширення своїх знань, подорожуючи по всій Франції та Італії, зустрічаючись із вченими людьми, вивчаючи нові ідеї та методи, консультуючись із рукописами давніх авторів медичних праць. Незабаром після прибуття Гвіді до Парижа він зав'язав дружбу з відомим ювеліром та скульптором Бенвенуто Челліні. Це становить велику удачу для нас, оскільки Челліні багато розповідав про Гвіді у своїй автобіографії [1]. Спочатку він описує його як найталановитішу, найсердечніше та найввічливішу чесну людину, яку він коли-небудь знав у світі, доктора медицини і флорентійського дворянина. «Під час моїх найважчих випробувань він був мою підтримкою та втіхою» [1, с. 341], і він визнає його доброту. Пізніше він запросив свого великого друга Гвідо Гвіді

стати хрещеним батьком його дочки Констанци [1, с. 362]. Дружба почалася невдовзі після прибуття Гвіді до Парижа. Челліні одразу запросив його оселитися в кімнаті в одному з крил свого замку Пті-Несле. Це була фортеця у південно-західному кутку паризьких стін на місці, яке зараз займають Інститут та Монетний двір, через річку від головного входу до Лувру.

Челліні описав своє житло такими словами: «Саме місце було у формі трикутника і знаходилося біля стін міста. То справді був давній замок, але гарнізону в ньому не було. Це було гарне за розміром місце» [1, с. 342]. Там він та Гвіді прожили разом близько шести років. Там, кажучи словами самого Челліні: «... ми насолоджувалися нашою взаємною дружбою і часто тріумфували разом, коли нам вдавалося просунутися в мистецтві та знаннях за рахунок цього великого і чудового короля, нашого покровителя, кожному у своїй галузі» [1, с. 342]. У Пті-Несле також було кілька невеликих апартаментів, в яких жили різні люди, серед яких був друкар книг П'єр Гальтьє, який досяг великих успіхів у своєму ремеслі. Майже всі його приміщення були всередині замку. Саме він надрукував чудову книгу Гвіді про хірургію через два роки після прибуття автора до Парижа. Книга була опублікована завдяки ласці короля і, природно, була присвячена йому. Вона також була присвячена папі римському та герцогу Феррарському. Король, безперечно, отримав чудову працю за свої гроші. Книга Гвіді є фоліантом, чудово надрукованим на тонкому папері та добре ілюстрованим. Це була, безумовно, найкраща ілюстрована робота з хірургії, яку було опубліковано до цього часу. Чистота латинського стилю викликала схвальних багато коментарів, і автор пишався цією деталлю. Книга називалася «Хірургія, перекладена латиною з грецької Відусом Відіусом із Флоренції разом із деякими коментарями того ж Відіуса».

На той час не існувало законів про авторське право, але папа зробив усе можливе, щоб захистити автора. Даючи дозвіл на публікацію книги, він заборонив усім книготорговцям та видавцям у християнському світі друкувати та видавати її без дозволу автора під страхом відлучення, конфіскації та штрафу у 100 дукатів, що було дуже значною сумою. Заборона мала діяти протягом десяти років, і всім папським службовцям було наказано стежити за її дотриманням. Очевидно, це було необхідно, оскільки в момент закінчення заборони у 1555 р. анонімний переклад був опублікований французькою мовою. Він був перевиданий двома різними паризькими видавництвами через вісімдесят років, при цьому Гвіді було віддано належне. Книги були невеликого формату, в одну восьму аркуша, ілюстрації були відтворені погано.

Король Франції також надав свою підтримку, але лише на шість років. Він був менш чітким щодо покарань, які він застосовуватиме, його загроза полягала у «певному покаранні від наших рук як знищенням та конфіскацією книг, так і штрафом». Королівська передмова додає ще один момент до відомої нам інформації: «Наш дорогий та улюблений магістр Відус Відіус (видав цю книгу) власним коштом і з великою вигодою для студентів медицини та особливо

хірургії» [3, р. 192]. Сам Гвіді у посвяті королю Франції зазначив, що тексти з хірургії було важко знайти. «Наскільки велику шкоду завдає відсутність такої книги, щодня зазнають ті, кого надовго позбавляють працездатності маленькі виразки, хто через зламани або вивихнуті кінцівки стає кульгавим або менш здатним до своєї звичайної діяльності і думає, що отримує найкраще лікування, коли насправді вмирає, і ті, хто після незначної травми голови зазнають мук від рук лікарів, а потім вмирають. І не кажучи вже про окремі імена, чи є серед наших хірургів хоч один, хто вміє користуватися руками, як того вимагає нагода, правильно накладати пов'язки, використовувати правильні апарати для вправлення зламаних кісток чи їх заміни при вивиху, чи лікувати травми голови? Але здебільшого їх виправдовує незнання, тому що вони не мають грецьких авторів, які мають найкращу репутацію в цій частині медицини» [3, р. 191].

Вивчення хірургії не змінювалося понад тисячу років. Гіппократ помер у 375 р. до н.е., Гален – у 200 р. н.е., Орібасій – у 403 р. Навіть рукопису, перекладеному Гвіді, було 600 років. Але багато зі старого грецького вчення було здоровим і відбивало стан хірургічних знань у середині XVI ст. Тільки після того, як через триста років Джеймс Янг Сімпсон подарував нам хлороформ, а Лістер – антисептику, у хірургії почався справжній прогрес. У книзі Гвіді немає згадки про художників, які створили ілюстрації – її найяскравішу та найславетнішу частину. Але в іншій своїй праці Гвіді називає два імені. Так сталося, що частина оригінального рукопису та малюнків Гвіді збереглася у Національній бібліотеці в Парижі, у вигляді книги у двох томах, один з яких, набагато більший за розміром, чудово переплетений у шкіру із золотим тисненням. Рукопис ідентичний книзі, за винятком кількох незначних змін та приміток для читача, що передує кожній із перекладених книг. У передмові, що передує «De Machinamentis» Орибасія, міститься така інформація:

«У тлумаченні цих машин я прагнув не тільки зрозуміти написане, а й зобразити та зробити моделі з дерева, щоб дати про них краще уявлення, ніж за описом, і уявити їх як би перед очима людей. Окрім кількох інших, Іоанес Сантурінеус Родоський, друг мого кардинала, є моїм помічником. Також Франческо Приматіччо з Болоньї, знаменитий художник, який працює для короля Франції. Я неодноразово користувався їхніми роботами» [3, р. 192]. На жаль, ясності у цій заяві немає. Є також примітка про труднощі перекладу. «Але оскільки кодекси були сповнені спотворень, знадобилося багато виправлень. Цим, окрім чудового знання грецької мови, відрізняється Матіас Корсирей, учень великого Іоанна Ласкаріса. Я вражений майстерністю його роботи» [3, с. 193].

Художник, ким би він не був, не задовольнявся відтворенням стародавніх малюнків, яким було завдано значної шкоди. Він дуже вдало інтерпретував та уточнив їх у сучасній для нього манері та вніс зміни до хірургічних апаратів,

імовірно за порадою та під керівництвом Гвіді, вказавши у своїх малюнках найдрібніші механічні деталі. Гвіді заслуговує на велику подяку за те, що вибрав такого прекрасного малювальника і так уміло спрямовував його перо. Багато ілюстрацій були цілком оригінальними. Заслужують на увагу також гравюри на дереві. Вони є дзеркальним відображенням оригінальних малюнків, які мали бути скопійовані у спрощеному вигляді на дерев'яні шаблони. Гравюри на дереві відрізняються чудовою якістю виконання та дуже численні. Ймовірно, вони були виконані Франсуа Жолла, який на той час працював у Парижі.

Франческо Приматіччо був відомим болонським художником, скульптором та архітектором, чия популярність пов'язана з декораціями палацу Фонтенбло. У Франції він відомий як Ле Приматіччо. Відомо, що він був посланий королем Франції до Італії для збирання картин, бронзи, мармуру та античних статуй для палацу. Він прибув до Риму, де зберігався візантійський рукопис, 31 жовтня 1540 р. Ймовірно, за два роки він повернувся до Франції. За цей час він зібрав 125 статуй та зробив зліпки з відомих творів класичної скульптури, таких як Лаокоон та Аполлон Бельведерський. Нині вони прикрашають палац у Фонтенбло. Немає жодних записів про те, що він робив малюнки для книги Гвіді, але очевидно, що він мав достатньо часу, і він був на місці, коли Гвіді робив свій переклад.

До перекладів трактатів Гіппократа про виразки та нориці немає ілюстрацій, ці розділи відсутні в паризьких рукописах. Третя книга про рани голови знаходиться в окремому томі у паризькому рукописі. В ній є зображення трьох видів трепанів та деяких молотків та рубил. Жоден з них не зустрічається в рукописі X ст. Один із видів трепанів вимагає коментаря. Леонардо Боталло у 1560 р. помилково стверджує, що Гвіді винайшов тризубний трепанг – *terebra tridens*. Боталло відтворює ілюстрацію із правильною цитатою з «Хірургії». Однак Гвіді ніколи не претендував на винахід цього інструменту. Він зобразив його, тому що деякі лікарі його часу використовували його. До речі, Боталло повідомляє нам, що «Хірургія» була «дуже рідкісною» через 20 років після її публікації. Вона ніколи не перевидавалася у своєму первинному вигляді [2, р. 277].

Четверта книга починається трактатом Гіппократа «Про переломи». На малюнках зображено лікування перелому плечової кістки: витяг здійснюється за допомогою праці, перекинутої на пахву, і важкого валуна, підвішеного до передпліччя; рука підтримується подушкою на столі. Малюнок відрізняється дивовижною чіткістю деталей. Також є чотири малюнки грубих тягових апаратів, майже таких, як використовувалися в давні часи. На одному з них показано витяг гомілки за допомогою двох важелів. Стрічки для витягу являли собою шкіряні ремінці, тому що ще Гіппократ рекомендував використовувати волів'яну шкіру [2, р. 279].

Далі слідує трактат про вивихи, в якому описується метод вправлення вивихнутого плеча за допомогою кулака, до того ж цей метод можливий тільки в тому випадку, якщо пацієнт може стояти або сидіти. Якщо ж він лежить, то краще вправлення через пахву. У класичних грецьких гімназіях перший варіант вправлення вивихненого плеча був улюбленим способом. На думку Гіппократа, це був найкращий спосіб відновлення плеча. Інші методи також проілюстровані. Слід зупинитися на ілюстраціях, присвячених вправленню хребта. Під цим, безсумнівно, мається на увазі сколіоз, кіфоз чи те, й інше. Гвіді описує та ілюструє класичний для його часу метод лікування, повторюючи тим самим неосвічені переконання своїх сучасників.

Вже Гіппократ висловлював свої сумніви щодо цінності цього методу, кажучи, що він використовується лікарями, які прагнуть публічності, які насправді не зацікавлені в результатах, які вони дають. Його метою було розтягнення хребта. Гален теж сумнівався у його ефективності, але описав його для тих, хто захоче його використати. Ідея полягала в тому, щоб зафіксувати та розтягнути пацієнта на сходах, дозволяючи основній вазі тіла зробити все інше. Якщо викривлення було високо у хребті, пацієнта фіксували у прямому положенні. Якщо викривлення було низько в хребті, його підвішували головою вниз. Сходи, звичайно ж, були добре прикріплені до опори, особливо за головою. Кісточки прив'язувалися близько один до одної і міцно, але вільно до сходів. Аналогічно коліна, стегна, талія та нижня частина грудей були прив'язані до сходів слабо, щоб не перешкоджати струсу. Руки були витягнуті та прив'язані до боків, а не до сходів. Потім сходи підтягували до високої вежі чи фронтона будинку та дозволяли різко та вертикально впасти на стійкий матеріал. «У такий спосіб хребці можуть бути повернуті в нормальне становище» [2, р. 280]. Занадто м'яка земля поглине удар та зробить операцію марною. У цьому оповіданні є чудова кінцівка. «Погано в будь-якому мистецтві, не менше, ніж у медицині, збирати велику юрбу, обіцяючи велике видовище, використовувати довгі слова, а потім не отримати жодного результату» [2, р. 281]. Інший метод лікування кіфозу був ще жорстокішим. Хребет піддавався витягу за допомогою шкіряних ременів та важелів. Потім в отворі в стіні поруч із пацієнтом повертали балку та використовували її як важіль, щоб змусити верх деформації стати на місце. Якщо однієї людини було недостатньо, щоб натиснути на важіль, можна було використати двох.

Гіппократ також сумнівався в ефективності цього методу. Він наголошував на необхідності підвищеної уваги при проведенні такої процедури і писав, що учасники повинні бути досвідченими та обережними, бо це настільки потужний метод, що він більше підходить для знаряддя тортур, а не для медицини. Однак він додавав, що не знає іншого методу.

Наступним перекладеним твором став трактат Гіппократа «Медична матерія», до якого немає ілюстрацій.

Текст Галена про бинти ілюструють 136 малюнків. Грецький манускрипт був написаний у дві колонки, за кожним абзацом слідувала повна чоловіча чи жіноча фігура, рука, нога, ступня чи голова, всі у відповідних пов'язках. Текст Гвіді напрочуд зрозумілий завдяки написам на фігурах. Накласти пов'язку може кожен. Але деякі з них є настільки складними, що сумнівно, щоб вони довго залишалися на місці.

Наприклад такий опис пов'язки: «Пов'язка повинна починатися від потилиці і вестися нижче нижньої частини вуха та під підборіддям до щок. Потім вона повинна пройти навскіс через маківку голови до потилиці та звідти пройти під нижньою частиною правого вуха і під підборіддям до щоки. Після цього вона має пройти навскоси між чолом та маківкою до потилиці і там обігнути лоба» [2, р. 283].

Останню частину складає переклад «De Machinamentis» Орібасія. В оригінальному рукописі ілюстрацій немає. Саме у цьому розділі «Хірургії» Гвіді та його художники створили нові форми медичних пристроїв. Ці машини змальовані з дерев'яних моделей. Перша – це лебідка, прикріплена до однієї з нижніх перекладин сходів і показана в дії для вправлення перелому плечової кістки. Далі слідує оригінальна машина для вправлення вивихнутого плеча або при травмі верхньої кінцівки. При повороті брашпиля коромисло піднімається. Метод наочно показаний малюнками. Також Гвіді звертає увагу на лаву Гіппократа. Він зображує міцніший апарат з прорізами посередині, щоб можна було використовувати проміжну шину. По суті це була лава, яку можна було використовувати для вправлення будь-якого перелому. Гіппократ радив придбати таку лаву будь-якому практикуючому хірургу. Це був стандартний пристрій для лікування переломів протягом декількох сотень років. Модифікація Гвіді була механічним удосконаленням.

Таким є основний зміст «Хірургії» Гвіді. На жаль, за три роки після публікації король Франциск I помер. Гвіді мав намір випустити видання грецькою мовою і зберіг для цієї мети старий рукопис. Але після смерті короля цей проект було скасовано, оскільки майже відразу ж Гвіді було відкликано до Італії. Можливо, саме з цієї причини старий рукопис залишився в Італії, тоді як решта колекції кардинала Рідольфі перейшла до Франції.

Запрошення Гвіді надійшло від Козімо де Медічі, графа Тоскани, герцога Флоренції. Челліні залишив для нас цікаву розповідь про цю людину та її вдачу. «Герцог надав мені величезні люб'язності, і вони з герцогинею запитали мене про твори мистецтва, які я виконав для короля Франції, після чого я охоче та докладно описав їх. Вислухавши мене, він сказав: "О! Яка мала нагорода за стільки прекрасних та чудових праць! Бенвенуто мій! Якщо ви захочете зробити щось для мене, я заплачу вам зовсім не так, як це зробив той ваш король, якого ви так хвалите по своїй добрій натурі Якщо ви погодитеся зробити для мене що-небудь, я зроблю вам такі милості, що ви, можливо, залишитеся в подиві, якщо тільки ваша робота принесе мені задоволення; в

цьому я не сумніваюся". Я відповів, що охоче, з мармуру чи бронзи, я зробив би велику статую для цієї його прекрасної площі. На це він відповів, що хотів би отримати від мене як першу роботу статую Персея: це було те, про що він давно мріяв» [1, с. 387-388]. Так був замовлений один із шедеврів Челліні. Але в характері Козімо була й інша, темна сторона, і Челліні дуже яскраво відобразив її у чудовому бронзовому бюсті. Практично все, що становило більш менш помітне явище в художньому житті Флоренції тих років, так чи інакше, пов'язувалося з ім'ям герцога або було зобов'язане його заступництву. Мистецтво в його очах стає інструментом утвердження тосканської переваги та абсолютної влади монарха [5, с. 15].

Ідеологічною основною культурної політики Козімо Медічі та його наступників була апологія влади, міфологізація історії роду Медічі як переживаного Флоренцією «золотого століття». Провідниками його ідей та засобом задоволення владних амбіцій стали поезія, мистецтво та історія, що спрямовувались особистим покровительством герцога та його цензури. Одним із головних завдань герцог ставив створення образу досконалого правителя [7]. На відміну від дворів ренесансних синьйорій, Козімо Медічі спирався не на земельну аристократію або стародавні дворянські роди, а на два верхні стани флорентійського суспільства – патриціїв або нобілів, що черпали свій добробут із практичних занять торгівлею та фінансово-промислової діяльності та посполанів, що визначали у попередній період політичне обличчя міста. При герцозі формується тип міської аристократії з її претензіями на володіння багатством, на знатність походження, на освіченість та хороші манери, на належне аристократії проведення часу в ледарстві, на полюванні, в заняттях політикою і в покровительстві мистецтвам [5, с. 17].

Саме Козімо Медічі запрошує Гвіді повернутися до Італії. Незважаючи на великий успіх у Парижі, він легко піддався спокусі повернутися на батьківщину. Козімо зробив його своїм головним особистим лікарем і дав йому кафедру філософії в Пізі та докторський ступінь в її Академії [6].

Гвіді прийняв сан священника. Наступного року він був призначений професором практичної та теоретичної медицини. І оскільки щедрість короля Франції збагатила Гвіді, герцог із задоволенням, щоб не відстати від нього в ліберальності, наділив його володіннями у Ліворно, а пізніше – ректорством у Пешії. Фактично Гвіді постав на рівень архієпископа і з папському дозволу йому можна було також займатися медициною. Своїми визначними працями він виправдав як священну, так і наукову сторони своєї кар'єри. Він мав великі знання у всіх галузях медицини, включаючи анатомію та ботаніку і з не меншою майстерністю проводив практичні операції, будучи однаково успішним як лікар і як хірург. Його роботи з анатомії зробили його відомим. Під час свого перебування у Пізі він зробив важливі анатомічні відкриття. Він читав лекції для великих аудиторій та вчив, що медицина має лікувати не лише тіло, а й розум. Гвіді був обраний до Академії Флоренції. Слава дозволила йому

у 1557 р. бути обраним до дворянства Пізи і отримати привілей носити герб міста [7].

В останні роки життя Гвіді був зайнятий найскладнішим завданням – написанням праці про лікарське мистецтво у всіх його аспектах, вперше з часів Цельса та Галена. І хоча герцог Козімо підтримував його у цій великій справі, але він не встиг завершити роботу до своєї смерті.

Гвіді помер 26 травня 1569 року. Його тіло перевезли до Флоренції та поховали в усипальниці його предків у церкві Благовіщення. Смерть Гвіді викликала потік славослів'я у віршах та прозі. Його описували як найбільшого супротивника та борця проти смерті. Ось кілька прикладів посмертних відгуків про Гвіді. «Хоч ти замовк у могилі, красномовний Видію, слава твоя відома всім, бо уста людей не мовчать» [2, р. 293]. «Коли Видій, який володіє мистецтвом лікування, пройшов через браму смерті, Плутон був засмучений і сказав з похмурою веселістю, що цей геній поверне мертвих на землю» [2, р. 294].

Висновки з цього дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Гвіді був видатним хірургом, лікарем і анатомом, з широкими інтересами і безліччю друзів, блискучим вчителем, класичним вченим, швидше за практиком, ніж теоретиком, людиною, що збагатила анатомію оригінальними відкриттями, а медичну літературу – унікальною і чудово ілюстрованою античною книгою, заклала основи медицини нового часу.

Список використаних джерел та літератури

1. Челлини Б. Жизнь Бенвенуто Челлини, написанная им самим. Москва: Художественная литература, 1958. 557 с.
2. Brockbank W. The man who was Vidius (1508-1569). *Thomas Vicary lectual, Annals of the Royal College of Surgeons of England*. 1956. Vol. 19. P. 269-295.
3. Brockbank W. Three manuscript precursors of Vidius's Chirurgia. *Medical History*. 1958. Jul.2(3). P. 191-194.
4. Grmek M.D. Contribution à la biographie de Vidius (Guido Guidi), premier lecteur royal de médecine: ses origines et sa vie avant la période parisienne. *Revue d'histoire des sciences*. 1978. T. 31. No. 4. P. 289-299.
5. Дажина В.Д. Художественная политика Козимо Медичи герцога Тосканского. *Бюллетень всероссийской ассоциации медиевистов и историков раннего нового времени*. 1997. № 7. С. 15-23.
6. Гаврилова Е.В. Итальянские мастера на службе у короля Франции: Бенвенуто Челлини. Современные проблемы науки и образования. 2011. № 6. URL: [https:// science-education.ru/100-5022](https://science-education.ru/100-5022)
7. Гаврилова Е.В. Особенности взаимоотношений Бенвенуто Челлини и герцога Флоренции Козимо Медичи. *Современные проблемы науки и образования*. 2013. № 5. URL: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=10184>

References

1. Chellini, B. (1958). *Zhizn Benvenuto Chellini, napisannaya im samim*. Moskva: Khudozhestvennaya literatura. [In Russian].
2. Brockbank, W. (1956). The man who was Vidius (1508-1569). *Thomas Vicary lectual, Annals of the Royal College of Surgeons of England*. 19. p. 269-295. [In English].
3. Brockbank W. (1958) Three manuscript precursors of Vidius's Chirurgia. *Medical History*. 2(3). p. 191-194. [In English].
4. Grmek, M.D. (1978). Contribution à la biographie de Vidius (Guido Guidi), premier lecteur royal de médecine: ses origines et sa vie avant la période parisienne. *Revue d'histoire des sciences*. 31, 4. p. 289-299. [In French].
5. Dazhina, V.D. (1997). Khudozhestvennaya politika Kozimo Medichi gertsoga Toskansкого. *Byulleten vsrossiyskoy assotsiatsii mediyevistov i istorikov rannego novogo vremeni*. 7. p. 15-23. [In Russian].
6. Gavrilova, E.V. (2011). Italiyskiye mastera na sluzhbe u korolya Frantsii: Benvenuto Chellini. *Sovremennyye problemy nauki i obrazovaniya*. 6. [Online]. Available from: <https://science-education.ru/100-5022> [In Russian].
7. Gavrilova, E.V. (2013). Osobennosti vzaimootnosheniy Benvenuto Chellini i gertsoga Florentsii Kozimo Medichi. *Sovremennyye problemy nauki i obrazovaniya*. 5. [Online]. Available from: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=10184> [In Russian].

Dobrolyubskaya Y. The Life path of the Italian Doctor, Anatomist, Surgeon and Theoretician of Medicine Guido Guidi.

The name of Guido Guidi appears in the histories of medicine as that of the author of a beautifully illustrated book on surgery and as one of the innumerable anatomical eponyms. Guido Guidi practiced medicine and surgery in his native city Florence and made such a reputation that he was in 1542 invited by Francis I, King of France, to come to Paris. The King appointed him one of his personal physicians and permitted him to give public lectures in medicine and surgery at the newly founded College de France. Guidi was about to publish a surgical treatise, based on a Greek manuscript of the tenth century preserved in the Laurenzian Library at Florence. Among the notable features of this manuscript were thirty full-sized plates illustrating the commentary of Apollonius of Kitium on the Hippocratic treatise on dislocations and other pictures accompanying a copy of Galen's treatise on bandaging. These illustrations represented the genuine Hippocratic traditions of surgical practice as transmitted through later Greek channels to Byzantium. In Paris, Guidi lived with Benvenuto Cellini, who became his friend and who has many laudatory references to him in his autobiography. In 1544 Guidi's book on surgery appeared. It is a splendid folio volume, beautifully printed and containing remarkable woodcut copies, or rather adaptations, of the original tenth-century drawings. Guidi's *Chirurgia* was the best illustrated work on surgery that had appeared up to its date. It comprises translations of six works by Hippocrates, one by Galen and two by Oribasius, together with commentaries by Galen and by Guidi himself. The treatment of all varieties of fractures and dislocations is described in great detail and is very clearly illustrated. Some three years after the publication of his *Chirurgia* Guidi was recalled to Italy to become chief personal physician to Cosimo de Medici. He practiced and taught medicine at Pisa, took Holy Orders, received high ecclesiastical preferment, and was in 1557 raised to the nobility. He died at the height of his renown on 26 May 1569 and was buried in the tomb of his ancestors in Florence. For some years before his death he had been occupied in writing a comprehensive work on medicine. This great work was completed and published by his nephew in three huge volumes between 1596 and 1611. This study is based on original research and it corrects many errors that have been perpetuated in standard reference books.

Keywords: history of medicine, history of art, medicine, theory of medicine, anatomy, surgery, *chirurgia*.